

7. Decision of the Supreme Court as a part of the panel of judges of the Second Trial Chamber of the Civil Cassation Court in Case No. 372/4948/15-c dated 10.04.2019. Protocol: a legal Internet resource. Retrieved from: [https://protocol.ua/ua/vs_ktss_pri_ukladenni_dogovoru_pro_nadannya_bankivskogo_seyfa_bez_vidpovidalnosti_bank_u_opis_tsinnostey_shcho_zberigayutsya_v_nomu_ne_zdiysnyuetsya_a_bank_vidpovidae_tilki_za_zovnishnyu_nedotokanist_seyfu_\(vs_ktss_372_4948_15_ts_10_04_19\)](https://protocol.ua/ua/vs_ktss_pri_ukladenni_dogovoru_pro_nadannya_bankivskogo_seyfa_bez_vidpovidalnosti_bank_u_opis_tsinnostey_shcho_zberigayutsya_v_nomu_ne_zdiysnyuetsya_a_bank_vidpovidae_tilki_za_zovnishnyu_nedotokanist_seyfu_(vs_ktss_372_4948_15_ts_10_04_19)) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 7.10.2019

УДК 347.4

Заставний П.Р.,

*аспірант кафедри цивільного права і процесу
Тернопільського національного економічного університету*

ПОНЯТТЯ ПОСЛУГ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню поняття послуг у цивільному праві України. Акцентовано увагу на наукових підходах до тлумачення цього поняття у позиціях українських вчених. Здійснено порівняльно-правовий аналіз юридичних ознак поняття «послуга». З огляду на представлені результати, зроблено висновок, що послуга за своєю правовою природою є не лише конкретною активною дією, - вона виявляється у правовому зв'язку між особою-замовником та особою-виконавцем, закріпленим у договірному порядку та передбачає здійснення виконавцем певних дій на вимогу замовника з дотриманням умов, визначених договором.

При цьому, зосереджено увагу на визначенні окремих видів договірної діяльності, що підпадає під ознаки поняття послуг. При аналізі цієї проблематики автором взято до уваги лише види послуг, закріплені у Цивільному кодексі України.

Розглянуто особливості відповідальності за порушення договірних зобов'язань у сфері послуг та визначено, що окрім загально визначених підстав відповідальності за Цивільним кодексом, законодавець дозволяє прописати окремі аспекти відповідальності у договорі про надання послуг.

Зосереджено увагу на видах забезпечення виконання зобов'язань та їх ролі у договірних відносинах щодо надання послуг. Визначено, що усі види забезпечення виконання зобов'язань мають фінансово-матеріальну природу, а відшкодування шкоди відбувається у грошовій формі або речами, наділеними родовими ознаками.

Аналізуючи сучасні суспільні тенденції, автор робить висновок, що межі відповідальності, закріплені у договорі не завжди правильно тлумачаться сторонами. Тоді, у випадку порушення зобов'язань однією із сторін виникає правова колізія – неправильне трактування положень щодо відповідальності, і як наслідок, - уникнення стороною-порушником відповідальності.

Автором запропоновано здійснити реформування національного законодавства із подальшим юридичним закріпленням відповідальності за порушення конкретних видів послуг на законодавчому рівні.

Ключові слова: послуга, договір, цивільне законодавство, відповідальність, відшкодування шкоди.

Zastavnyi P. CONCEPTS OF SERVICES IN CIVIL LAW OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the concept of services in civil law of Ukraine. Attention is drawn to scientific approaches to interpreting this concept in the positions of Ukrainian scientists. A comparative legal analysis of the legal features of the concept of service» is made. Considering the presented results, it is concluded that the service by its legal nature is not only a specific active action–It is manifested in the legal relationship between the contracting entity and the contracting person, stipulated by the contract or to perform certain actions on the there quest of the customer, subject to the conditions specified in the contract.

At the same time, the focus is on certain specific contractual activities that fall with in the scope of the concept of services. In analyzing the seissues, the author takes into account only the types of services enshrined in the Civil Code of Ukraine.

The peculiarities of liability for breach of contractual obligations in the sphere of services are considered an ditsdetermined that, in addition to the general grounds of liability under the Civil Code, the legislat or allow stop rescribe certain aspects of liability in a service contract.

The focus is on the types of performance of obligations and the irrole in the contractual relationship to the provision of services. It is determined that all types of obligations are financial and material, and compensation for damages occurs in cash or in things that are endowed with generic character is tics.

Analyzing contemporary social trends, the aut horc on cludes that the limits of liability set out in the contract are not always correctly interpreted by the parties. Then, in the event of a breach of obligations by one of the parties, there is a legal conflict–misinterpretation of the provisions on liability and, as a consequence, the avoidance of the breach party.

The aut hor proposes to reform the national legislation with the subsequent legal fixing of responsibility for the violation of specific types of services at the national legislative level.

Key words: service, contract, civil law, liability, reparation.

Постановка проблеми. Послуги є невід'ємним аспектом функціонування як суспільства в цілому, так і життєдіяльності конкретних громадян. Надання послуг в Україні регулюється Цивільним кодексом України та нормативно-правовими актами у конкретній сфері надання послуг. Однак, сьогодні існує проблема, пов'язана насамперед із теоретичним трактуванням поняття «послуга», оскільки немає єдино визначеного теоретико-правового підходу до тлумачення цього поняття. У свою чергу це створює низку проблем – найголовніша із яких – відсутність чіткого механізму регулювання відповідальності у сфері надання конкретного виду послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання послуг у цивільному праві розглядали такі науковці як М.О. Барінов, М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, Р.М. Гейнц, Н.В. Дроздова, О.С. Іоффе, О.Ю. Кабалкін, І.С. Канзафарова, С.М. Клейменова, Н.В. Козлова, М.В. Кротов, Д.І. Степанов, Є.Д. Шешенін та інші.

Мета статті – здійснити аналіз поняття послуг у сучасній цивільно-правовій науці із урахуванням положень чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття послуг є одним із ключових в українському цивільному законодавстві. Однак на сьогодні не існує єдиного науково-теоретичного підходу до їх визначення та класифікації. Позиції учених-цивілістів при дослідженні цього питання не узгоджуються між собою, тому існує потреба аналізу підходів різних науковців задля максимально детального розуміння цього поняття.

Д.І. Степанов визначає послугу як різновид об'єктів цивільних правовідносин, що виражається у вигляді певної правомірної операції, тобто у вигляді низки доцільних дій виконавця або у діяльності, що є об'єктом зобов'язання, яка має нематеріальний ефект, несталий речовий результат або уречевлений результат, пов'язаний з іншими договірними відносинами, і характеризується властивостями здійсненності, невід'ємності від джерела, миттєвої споживаності, неформалізованості її якості [1, с. 217].

Н.В. Федорченко під послугою розуміє діяльність, яка здійснюється для виконання цивільного обов'язку і не пов'язана зі створенням майнового блага [2, с. 241]. С. Ємельянчик зазначає, що «послуга — це дія (діяльність), спрямована на задоволення особи, яка виражається у відсутності втілення у певному майновому результаті, що є невіддільним від самої діяльності, якість якого не може гарантуватися і який безпосередньо споживається у момент її здійснення» [3, с. 108].

На думку Н.В. Дроздової, послуга – дія, виражена в конкретному корисному результаті, що створений працею особи (юридичної або фізичної), нематеріальному (неречовому) за формою, який невідокремлюваний від діяльності його виконавця і становить об'єктивно досяжні зміни у зовнішньому світі або стані суб'єкта (духовному, фізіологічному чи психологічному) [4, с. 14].

Як бачимо, вищенаведені позиції науковців ґрунтуються на тому, що послуга як об'єкт цивільного права є конкретно вираженою дією, яка спрямована на задоволення матеріальних або нематеріальних благ особи.

Зважаючи на те, що Цивільний кодекс України не містить чіткого визначення поняття «послуга» та не прив'язує її до виконання конкретної дії, з цього можемо зробити висновок, що послуга за своєю правовою природою є не лише конкретно активною дією, вона виявляється у правовому зв'язку між особою-замовником та особою-виконавцем, закріпленім у договірному порядку та передбачає здійснення виконавцем певних дій на вимогу замовника з дотриманням умов, визначених договором.

Поняття послуги як цивільно-правової категорії передбачає виконання певних дій, але за юридичною природою, це поняття набагато глибше і передбачає наявність правового зв'язку між сторонами договору про виконання послуг, та обмежується певними правилами та вимогами, зазначеними у договорі.

Значна кількість наукових праць учених у галузі вивчення послуг як об'єкта цивільного права присвячена їх класифікації. Д.І. Степанов виділяє такі ознаки послуги: 1) сукупність дій, що послідовно змінюють або доповнюють одна одну, складає поведінкову характеристику послуги; 2) послуга не має уречевленого результату, як операція володіє властивістю невідчутності; 3) трудність відособлення і невіддільність від джерела; 4) послуга, що надається конкретно людиною або співтовариством, індивідуалізується, стає певною мірою унікальною, ексклюзивною, хоч і продовжує відноситися до конкретного виду діяльності [1, с. 16–17].

Є.Д. Шешенін вважає ознаками послуги те, що: а) це діяльність особи (юридичної або фізичної), що надає послугу; б) надання послуги не залишає речовинного результату; в) корисний ефект послуги (діяльності) споживається в процесі надання послуги, а споживна вартість послуги зникає [5, с. 347].

Р.М. Гейнц визначає наступні ознаки послуг: 1) послуга є благом, вартість якого підлягає оцінці; 2) послуга знаходить свій вияв в діях (діяльності) послугонадавача; 3) послуга споживається в процесі її надання; 4) результат послуги — це корисний ефект дій послугонадавача, який є нетривалим у часі [6, с. 87].

Цивільний кодекс України визначає, що виконання послуг здійснюється на договірній основі, усі основні моменти (виконавець послуги, оплата за надання послуги, відповідальність за порушення у сфері надання послуг та ін.) прописуються у договорі.

У Цивільному кодексі наведено вичерпний перелік послуг, надання яких регулюється на національному законодавчому рівні. Варто розглянути їх детальніше.

Послуги перевезення – один із найпоширеніших видів послуг в Україні, включає в себе перевезення вантажу, пасажирів та багажу і пошти. Умови договору та відповідальність за їх порушення визначаються у договорі за домовленістю сторін, окрім договору про послуги перевезення пасажирів – він є публічним. Це означає, що пасажир, укладаючи договір із перевізником, а факт укладення договору підтверджує покупка ним квитка або іншого документа, що дозволяє проїзд у публічному транспорті, зобов'язується дотримуватися правил перевезення, а перевізник у свою чергу зобов'язується доставити пасажирів та багаж у пункт призначення без завдання йому матеріальної чи моральної шкоди.

Ще одним різновидом послуг перевезення є надання послуг за договором чартеру, згідно якого одна сторона зобов'язується надати іншій стороні транспортний засіб (або його частину) для здійснення ним будь-якої діяльності, пов'язаної із перевезенням що не суперечить закону.

Послуги транспортного експедирування. За договором транспортного експедирування одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання

визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу [7].

Послуги зі зберігання речей – коли одна сторона зобов'язується зберігати речі, передані їй на зберігання іншою стороною. Договір зберігання є публічним, якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування [8].

Законодавець визначає такі види послуг зберігання: 1) зберігання речей у ломбарді; 2) зберігання цінностей у банку; 3) зберігання речей у камерах схову; 4) зберігання речей у гардеробі; 5) зберігання речей пасажира під час його перевезення; 6) зберігання речей у готелі; 7) зберігання речей, що є предметом спору; 8) зберігання автотранспортних засобів; 9) зберігання на товарному складі; 10) охорона (збереження цілісності та недоторканості) майнових об'єктів або фізичних осіб.

Послуги зі страхування майна або життя і здоров'я фізичної особи, коли одна сторона зобов'язується виплатити іншій стороні грошову суму у разі настання страхової події, визначеної у договорі.

Послуги, пов'язані із дорученням. Згідно цивільного законодавства, послуга доручення виникає на основі договору, згідно якого одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя [7].

Комісійні послуги, в основі яких лежить договір комісії. Їх суть полягає у вчиненні однією стороною певних юридичних дій за дорученням іншої сторони за визначену плату.

Послуги управління майном – одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача).

Послуги позики, кредиту, банківського вкладу та банківського рахунка – договірні послуги, виконання яких пов'язано із здійсненням фінансових операцій. Позика передбачає передачу у користування особі гроші або інші речі визначені родовими ознаками. Кредит передбачає надання кредитором позичальнику певну суму у користування, у свою чергу позичальник зобов'язується повернути кошти та сплатити відсотки за користування ними. Банківський вклад передбачає надання вкладником банку певної грошової суми, а банк у свою чергу зобов'язується виплатити вкладнику певну суму, зазначену у договорі.

За договором банківського рахунка, банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком [7].

Законодавець недостатньо чітко окреслює відповідальність сторін за порушення договорів у сфері надання послуг. Він покладає цей обов'язок на сторони договору та зобов'язує їх визначати умови та порядок відповідальності самостійно у договірному порядку. Однак, у цивільному праві існують загальні аспекти відповідальності за порушення договірних зобов'язань дотримання яких є обов'язковим для учасників договірних правовідносин. Ці відносини регулюються Главою 51 ЦК України та частково Главою 49 ЦК України.

За загальним правилом, юридична відповідальність настає за невиконання чи неналежне виконання умов договору. Найчастіше така відповідальність проявляється у матеріальній формі – обов'язок відшкодувати завдану матеріальну чи моральну шкоду або компенсувати упущену вигоду.

Визначення меж юридичної відповідальності законодавець покладає на сторін договору, тим самим мінімізуючи участь держави у розгляді таких питань. Однак, дуже часто бувають випадки, коли договір складений некоректно, або у ньому не враховано всі можливі аспекти настання відповідальності. Тоді обов'язок вирішувати питання відшкодування покладається на суди загальної юрисдикції.

Щодо договорів із надання послуг, то найчастіше питання відповідальності виникає через неналежну якість надання цих послуг. Гарантії якості послуг визначаються законом або договором, однак дуже часто відсутні чіткі критерії їх оцінювання. Це є предметом найчастіших суперечок між сторонами договору щодо надання послуг.

Якщо збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням безоплатного договору про надання послуг, виникли з вини виконавця, то вони підлягають відшкодуванню в розмірі двох неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Дана норма встановлює максимальну межу відшкодування збитків. Разом з цим, сторони в договорі можуть відступити від неї в бік зменшення. Питання відшкодування збитків за безоплатними договорами, які виникли з вини замовника, регламентуються ст. 904 ЦК України [7].

Зобов'язання із надання послуг може бути припинене як за взаємною згодою сторін так і в односторонньому порядку – на вимогу однієї із сторін.

Одностороннє розірвання договору може настати за умови порушення зобов'язання однією із сторін (наприклад його неналежним виконанням або простроченням виконання, псуванням товару, затримкою доставки та ін.). Така процедура можлива на будь-якій стадії виконання договору, якщо це не суперечить нормам законодавства або договору.

Глава 49 Цивільного кодексу України регулює положення щодо забезпечення виконання зобов'язань. Виконання зобов'язання забезпечується неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком, правом довірчої власності [7]. Забезпечення виконання зобов'язання визначається законом або договором, не підлягає забезпеченню зобов'язання яке є недійсним.

Висновки. Проблематика регулювання відносин у сфері надання послуг у цивільному законодавстві потребує подальшого дослідження. Задля підвищення рівня надання послуг та їх якості існує необхідність закріпити на законодавчому рівні механізми відповідальності за недодержанням окремого виду послуг, оскільки покладення такого обов'язку на сторін – учасників договору послуг є неефективним та тягне за собою юридичні колізії пов'язані із неправильним трактуванням умов договорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Степанов Д. И. Услуги как объект гражданских прав. Москва: Статут, 2005. 349 с.
2. Федорченко Н. В. Загальні проблеми зобов'язань по наданню послуг. *Держава і право*. 2002. Вип. 17. С. 237–242.
3. Ємельянчик С. Послуга в цивільному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 3. С. 105–108.
4. Дроздова Н. В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Київ, 2005. 24 с.
5. Шешенин Е. Д. Общие проблемы обязательства по оказанию услуг. *Антология уральской цивилистики. 1925–1989*. Москва : Статут. 2001. С. 346–353.
6. Гейнц Р.М. Послуга як об'єкт цивільних прав за Цивільним кодексом України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство*. 2012. Вип 30. С. 86–93.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
8. Договір зберігання. WikiLegalAid. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80_%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F

REFERENCES:

1. Stepanov, D. I. (2005). *Uslugi kak ob"ekt grazhdanskih prav* [Services as an object of civil rights]. Moscow: Statut [in Russian].
2. Fedorchenko, N.V. (2002) *Zaghalni problem zobovjazanj po nadannju poslugh*. [General Problems of Obligations to Provide Services]. *Derzhava i pravo – State and law*, 17, 237–242 [in Ukrainian].
3. Yemelianchuk, S. (2005). *Poslugh v cyviljnomu pravi* [Service in civil law]. *Pidpryjemnyctvo, ghospodarstvo i pravo*, 3, 105–108 [in Ukrainian].
4. Drozdova, N.V. (2005). *Agreement on the provision of financial services in the civil law of Ukraine*. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
5. Sheshenin, Ye. D. (2001). *General problems of service obligation. Anthology of Ural civilistic. 1925–1989*. Moscow: Statut [in Russian].
6. Gheinz, R.M. (2016). Service as an Object of Civil Rights under the Civil Code of Ukraine. *Aktualjni problemy vdoskonalennja chynnogho zakonodavstva Ukrajinjy. Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova. Pravoznavstvo*, 86-93 [in Ukrainian].
7. Civil Code of Ukraine (2003, January 16). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. Kyiv: Parlam. vyd-vo Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Storage contract. WikiLegalAid. Retrieved from: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80_%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2019